

In het Zwitserland van de vele Rijnen

door E. Koopmans-Grommé

Vorderrhein, Rein Antérieur, Voorrijn, allemaal namen voor één glashelder wildstromend riviertje met grote rotsblokken, dat via veel avonturen en het opnemen van vele, vele zijstromen en stroompjes, uiteindelijk in ons land eindigt. In dit landschappelijk en ook qua flora en fauna zo gevarieerde gebied vond in 1982 KNNV-kamp Trun plaats.

Het dal van de Vorderrhein loopt ongeveer west-oost door Zwitserland. Om het nog duidelijker te zeggen: Van de Oberalppas boven Disentis naar Chur. Bij deze plaats stroomt het Rijnwater, doordat het de hoge oostelijke Alpen niet over kan, naar het noorden. Het heet nu Hinterrhein of Achterrijn. In het Bodenmeer bezinkt dan een massa afbraakprodukten van de bergen, puin en fijne zwevende deeltjes, waarna het water bij Schaffhausen als een echte grote rivier zijn enorme watermassa in de beroemde waterval naar beneden laat donderen.

Bekijk je de gedetailleerde kaarten van het Voorrijngebied, dan blijken veel beken die van oost en zuid in de hoofdriever uitkomen ook de naam Rijn te dragen. Somvix-Rijn, Medel-Rijn, Valser-Rijn.

En dat begint al bij de Tuma-Rijn die uit de Tuma See komt. In dat bergmeertje zouden dan de eigenlijke Rijnbronnen liggen. Weinig spectaculair voor zo'n veelbesproken rivier. Geen machtige gletsjer dus. Natuurlijk komt er wel veel gletsjerwater in de Rijn. Veel zijbeken en riviertjes komen wel degelijk uit gletsjers.

Het is wel mooi trouwens in de woeste bergwereld rond de Oberalppas waar o.a. het Tumameertje ligt met rondom besneeuwde bergen, sneeuwvelden, rotsen en puinhellingen.

Eén van de excursies uit het kamp ging naar dit gebied toe, een beschermd plantengebied, waar o.a. de stoere Strauss-glockenblume groeit, een klokje dat een dikke aar van flinke gelige bloemen vormt (*Campanula thyrsoides*). Niet minder stoer

Op excursie . . . in KNNV-kamp Trun 1982.

steken daar de ook al gele gestippelde Gentianen (*Gentiana punctata*) haast stengels omhoog. De grote bloemen van de Grootbloemige doronicum (*Doronicum grandiflorum*) voelen zich het beste thuis waar puin en sneeuw elkaar afwisselen. Ook de op het oog heel tere bloempjes, zoals de *Soldanella* (zowel de soort *alpina* als de nóg kleinere *pusilla*) en een lage, rose Primula (*Primula integrifolia*) zijn daar bij de smeltende sneeuw te vinden.

Van de pashoogte, waar de auto's geparkeerd waren (je kunt er ook met de trein komen!), loopt een goed gemarkeerd pad naar de Tumasee. Gaat men naar de oostkant van de pashoogte, dan is het daar heerlijk wandelen op de berg die Calmut heet, een eveneens terecht beschermd plantengebied. De pasweg slingert er van Tschamut in vele haarspelden langs omhoog, en tijdens de autotocht is al te zien, hoe bloemrijk dit kalkgebied is. Al wandelend komen we verschillende Gentianen tegen, w.o. de diepblauwe grote *Gentiana kochiana*, die haast zonder stengel uit de bodem schijnt te komen, de Beierse gentiaan (*Gentiana bavarica*) en het fijne Sneeuwgentiaan-tje (*Gentiana nivalis*) dat bloemsterretjes vormt van het mooiste blauw dat je je denken kunt. Daar vinden we in de weiden tussen velden met diepgele Arnica's ook een flinke kartelbladsoort

'Morene-wilgeroosje' (*Epilobium fleischeri*).

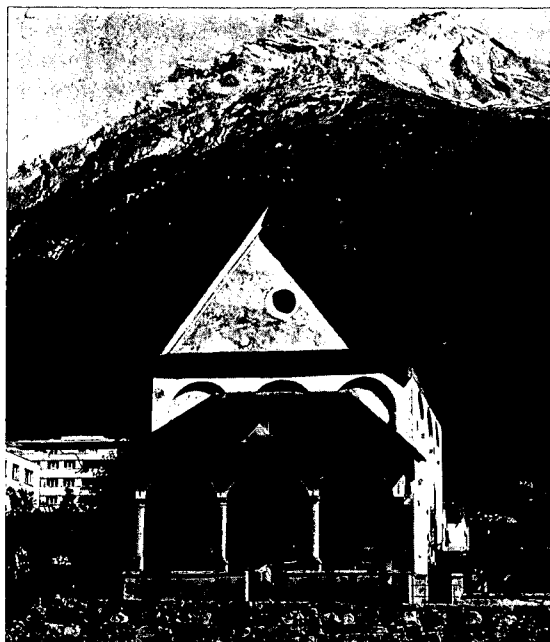
met lichtgele bloemen, het Knoldragende kartelblad (*Pedicularis tuberosa*). De plantenlijst was ellenlang!

Van diezelfde pas af kun je ook langs een behoorlijk steil pad omhoog gaan klimmen tot aan de Felli-Lücke. Een Lücke is een verlaging in een bergkam, waaroverheen je in een ander dal kunt komen. Zo'n Lücke vormt dan vaak ook een waterscheiding, d.w.z. de beek daar stroomt naar een ander rivierstelsel. Het is altijd heel spannend, wat je na je klimpartij dan achter de Lücke zult zien.

In dit geval keken we over de Lücke, waar nog veel sneeuw lag, in een zeer woest dal, het Fellital, dat eigenlijk alleen uit puinhellingen bestaat. In de beschutting van grote granietblokken groeit op de Lücke het lelietje met de stijve naam *Lloydia*. Het lijkt een klein, bleek crocusje, heel slank en fijntjes. Sneeuwwitte kussens van een hoornbloem met heel grote bloemen, de kleine gele bloempjes van *Viola biflora* en de Voorjaarsgentiaan toonden aan, dat het voorjaar hier maar pas begon (eind juli!).

Tijdens de klim omhoog, door zowel kalk- als granietformaties, werd er driftig naar bergkristal gespeurd. In de rotsen zijn door oerkrachten spleten ontstaan, welke hier op veel plaatsen 'dichtgegroeid' zijn met kwarskristallen, die helder als glas zijn. Het hele Gothardmassief, waar deze bergen deel van uitmaken, is bekend om zijn vele soorten bergkristal. Er bestaat daar zelfs een Strahlerverein (Strahler = bergkristal). In Disentis waar de paswegen van Oberalp- en Lukmaniërpas

Kerkje (Graue Bund) in Trun.

beginnen, was zelfs die weken een Strahlerbörse, waar van allerlei dorpjes de kristalzoekers bij elkaar kwamen om materiaal uit te wisselen en te verhandelen. Dus is er ook een Rein Cristallina, die door het Val Cristallina stroomt. Dit is een zijdal van het Val Medel, waar de pasweg naar de Lukmaniër omhoog gaat. Een heel gemakkelijk begaanbare landweg (voor auto's verboden) loopt het Val Cristallina in en vormt een ideale wandelroute in de wereld van het hooggebergte.

Ook hier veel bloemen langs de kanten. In de bermen vielen de vele witte sterretjes van de Kleine astrantia (*Astrantia minor*) op, die de Zwitsers Kleine Sterndolde (vertaald: sterretjes-scherm) noemen. De grote soort zagen we nergens. Grappig was een struikvormige kamperfoelie met maar één zwarte bes, de *Lonicera coerulea*.

Een opvallende plant is een wilgenroosje met grote roze bloemen aan een vrij lage plant. Het wordt wel Morene-wilgenroosje genoemd, omdat het altijd langs beken en rivierbeddingen in het puin groeit (*Epilobium fleischeri*). Ook bij 'onze Rijn', die langs het kampterrein stroomde, groeide het veelvuldig. Dat terrein was de camping van Trun of Truns, zoals het in Zwitserduits heet.

Trun is een aardig plaatsje met een museum (de graue Bund van Graubünden is hier gesticht). Alleen het oude gebouw, waar het museum in

huist, is al een bezoek waard. Er wordt daar nog steeds recht gesproken voor de streek.

Ons KNNV-kamp telde 57 deelnemers, die uit alle delen van Nederland kwamen. Omdat je moeilijk met zo'n kudde op excursie kunt gaan, werden de meeste dagen drie excursies georganiseerd. Het was mijn taak, in dit kamp die excursies te bedenken. Omdat we nog nooit in dit deel van Zwitserland waren geweest, viel dat eerst niet mee. Er was wel wat informatie van mensen, die hier eerder waren geweest, maar het meeste moesten we aan de hand van de (goede!) kaarten en een 'Wanderbuch' uitzoeken. Na een paar dagen was dat niet zó moeilijk meer, want de medewerking in het kamp van allerlei mensen, die met ideeën kwamen aandragen, was groot. Bovendien waren er veel mensen, die op een bepaald gebied veel kennis hadden. Elke avond deden de excursieleiders van die dag verslag, waardoor weer anderen enthousiast werden, zo'n excursie óók te gaan meemaken. Er is zelfs een tocht naar een Hütte, de Terrihütte, ondernomen, waar een groep overnachtte, een heel avontuur altijd. Tijdens die tocht werd een metalen pijlpunt gevonden, vermoedelijk uit de Romeinse tijd. Bergbeklimmen was toen dus ook al gewoonte, al zal het meer voor jacht- en oorlogsdoeleinden zijn geweest.

Campanula thyrsoides.

Grootbloemige doronicum (Doronicum grandiflorum).

Gentiana punctata met Sint-Jansvlieder.

Door het bijzonder mooie, hete weer (tot boven de 30°) werd er veel ondernomen in de hogere gebieden, waar het met zulk weer heerlijk toeven is. Toen de eerste tocht naar de Lukmaniërpas was ondernomen (met auto's tot de pashoogte) stond het al vast, dat we daar een paar maal terug zouden komen. Er zijn, vooral even voorbij het hoogste punt, prachtige kalkformaties te bewonderen van een bijna zuiver witte kalk. Naast elkaar komen er de flora van het oergesteente (graniet o.a.) en de kalkflora voor.

En toen één excursie behalve vele orchideeënsoorten, zoals de bijna zwarte *Nigritella nigra*, die heerlijk naar vanille geurt en de onaanzienlijke,

maar zeer zeldzame *Chamaeorchis alpina*, ook nog massa's Edelweiss aantrof, was iedereen helemaal laaiend enthousiast. Maar zelfs al zeiden die namen je niet veel, het vertoeven in zo'n rotstuin is geweldig.

Voor de vogelaars was het seizoen niet gunstig, maar een Steenpatrijs met jongen en een Steenarend zijn toch wel mooie waarnemingen.

Was er dan gewoon in het dal niets te zien, vraagt U zich af. Natuurlijk wel. Groot springzaad overal in de rivierbosjes, die anders dan bij ons, uit Grauwe elzen bestaan. Mooie rupsen van de Wolfsmelkpijlstaart op de Cypreswolfsmelk, Vogelnestorchis en de typisch salomonszegelachtige plant, de *Streptopus amplexifolius* met rode bessen, in de hellingbossen.

En prachtige dorpjes overal. Een bezwaar van de dalwandelingen was echter de hitte, die zelfs in het bos heerste. Maar om en op ons terrein: Raven, Draaihalzen, Wespddieven en Waterspreeuwen! En een Grauwe klauwier, die naast de tenten een mezenkastje probeerde te plunderen. Dat zie je allemaal niet elke dag!

Adres van de schrijfster:

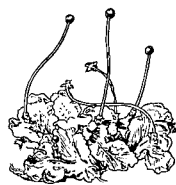
(Uit: Natuurklanken, orgaan van de afd. Epe-Heerde, met tekening van de schrijfster en foto's van D. Koopman.)

Bryologisch-Lichenologisch Zomerkamp Vogezen 1984

De Bryologische-Lichenologische Werkgroep van de KNNV is van plan om in 1984 weer een zomerkamp te houden en wel van 21 tot 30 juli 1984. Er zal gekampeerd worden op een camping te Lüttenbach, op ca. 20 km ten westen van Colmar. Het is een zelfverzorgingskamp, waarin ook gezinnen met kinderen welkom zijn.

Er zal gezorgd worden voor een ruimte waarin gedetermineerd, gemicroscopiseerd en materiaal gedroogd kan worden. De kampcommissie bestaat uit Heinjo During (voorzitter), Han van Dobben en Gerard Dirkse (excursiegeleiders).

De kampplaats is goed bereikbaar met het openbaar vervoer: trein naar Colmar (tussen Straatsburg en Basel), daar overstappen richting Metzéral en uitstappen te Lüttenbach. Van station naar camping is het ca. 15 minuten lopen.

Het fraaie, afwisselende landschap van de Vogezen en de er aan grenzende Elzas bieden een grote verscheidenheid aan milieutypen. Kalkarme en -rijke bodems wisselen elkaar af, terwijl er tevens de nodige verschillen in hoogte, reliëf en expositie zijn waar te nemen. Naast subalpiene heiden en venen, ja zelfs stukjes sneeuwvalvegetatie, komen hier prachtige trilvenen en beekbegeleidende vegetaties voor. Een aparte vermelding verdienen de montane loof- en naaldbossen, waarin een rijke oogst aan epifyten verwacht mag worden. Lüttenbach ligt aan de relatief droge en warme oostzijde van de kam. Bij slecht weer vormt de nabijgelegen Elzas met zijn prachtige kalkgraslanden een goede uitwijkmogelijkheid.

Men dient zich voor dit kamp vóór 1 april 1984 op te geven bij: Han van Dobben, Mariaplaats 16, 3511 LJ Utrecht, tel. 030-322348 of 03434-52941. Nader bericht volgt dan.